

November 4-én az 1956-os forradalom leverésére emlékezünk. E dátum nem egy választóvonalat jelöl, inkább egy, a színpalak mögött már előre eltervezett folyamatnak a kezdetét, mely fájó és nehezen gyógyuló sebeket ejtett nemzetünkön, s melynek hatását a mai napig érezzük – s talán így is van jól –, ha kimondjuk: 1956. 1956 őszén a magyar forradalom olyan szabadságharcba torkollott, melyet Király Béla, a Nemzetőrség parancsnoka így jellemezett: „*az első háború a szocialista országok között*”.

Október 31-én befejeződött – sikeres tárgyalásokat követően – a szovjet csapatok kivonulása Budapestről. Éjszaka (a magyarországi csapat-megerősítésről szóló határozat jegyében, mely már összefüggött a Szezei-csatornánál kialakult helyzettel) újabb szovjet csapatok vonultak be hazánk területére, miközben Moszkvában Hruscsov a forradalom katonai leverését javasolta. Végül a szovjet vezetés – az október 23-i Gerő-féle beavatkozási kérelem után másodízben – a katonai beavatkozás mellett döntött.

November 1-jén a szovjet haderő valamennyi magyar repülőteret körülfárta és elfoglalta. A kormány eközben tiltakozását fejezte ki Andropov budapesti szovjet nagykövetnél az újabb szovjet csapatok bevonulása és Budapest körülfárása ellen. A súlyos helyzetre való tekintettel (miközben belpolitikailag ekkor az MSZMP megalakulása volt fontos esemény) a kormány bejelentette Magyarország kilépését a Varsói Szerződésből, kinyilvánította az ország semlegességét, annak védelmére a nagyhatalmak segítségét (a Szovjetunióét is!) kérte, s az ENSZ-hez fordult támogatásért, vagyis beteljesült a forradalom győzelme. A kormány megtiltotta a magyar alakulatoknak a szovjet csapatokkal szembeni ellenállást. Mindezek ellenére a szovjet csapatok beáramlása tovább folytatódott. Emellett teljes harckészültségbe helyezték a Jugoszláv Néphadsereget, mely megkezdte felvonulását a magyar határra.

November 2-án Konyev marsall, a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erőinek főparancsnoka kiadta a parancsot a november 4-i támadásra. A második szovjet katonai beavatkozás terve a „Forgószél” fedőnevet kapta, melyben mintegy 60 000 katonával és 6 000 páncélozott harcjárművel készültek fel a magyar forradalom és szabadságharc leverésére.

November 3-án – pusztán a magyar kormány megtévesztésének szándékával – megkezdődtek a magyar-szovjet tárgyalások a csapatkivonásról, s a szovjetek ígéretet tettek a megszállás leállítására. Este 22 óra körül Tökölön a KGB letartóztatta a csapatkivonásról tovább tárgyaló, Maléter Pál vezette magyar kormányküldöttséget, köztük Kovács István vezérkari főnököt és Szűcs Miklós hadművelleti csoportfőnököt, vagyis a magyar honvédség legfőbb vezetőit is.

November 4-én hajnali 4 óra 15 perckor megindult a szovjet csapatok támadása Budapest és az ország számos nagyobb városa ellen. Hajnali 5 órakor a szolnoki rádió hullámhosszán bejelentették a Moszkvában kinevezett, Kádár vezette Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulását, mely úgymond az ellenforradalmi veszélyre hivatkozva kért segítséget a Szovjet Hadseregről. Nagy Imre, aki nem tudta, mi történt Tökölön, csak arról adhatott tájékoztatást, hogy a szovjeteket nem a kormány hívta be. Nem adhatott parancsot az ellenállásra, bár nem is tiltotta meg a védekezést. Ő később a jugoszláv nagykövetségre menekült, további sorsa ismeretes. A Tökölön letartóztatott Kovács István vezérkari főnök – valószínűleg a vérontást elkerülendő – írásbeli utasítása alapján a Honvédelmi Minisztériumban tartózkodó tábornokok megtiltották a magyar csapatoknak az ellenállást. A gyors és meglepetésszerű támadással szemben a Magyar Néphadsereg nem védekezhetett, s a parancs hatására alig egy-két helyen történt kísérlet az ellenállásra. A laktanyák elfoglalása közben a szovjetek az ellenállás legkisebb vélt vagy valós jelére tüzet nyitottak. A sorállományt ezután lefegyverezték és a legtöbb esetben hazaküldték, a tisztek megtarthatták oldalfegyverüket, ha előzetesen nem álltak ellen. Budapesten a szovjetek gyorsan birtokba vették a fontosabb stratégiai pontokat és középületeket. Mindössze Csepelen jött létre tartós és szervezett

együttműködés a Magyar Néphadsereg és a felkelők között, ám ezt a területet a november 4-i támadás még nem érintette.

Budapesten a felkelők nagyobb arányban vették fel a harcot és számos ponton alakult ki heves összecsapás. Nem hitték, hogy legyőzik a nagy erővel támadó szovjet csapatokat, de bíztak abban, hogy sikerül addig kitartaniuk, amíg a nemzetközi közvélemény és a nagyhatalmak politikai nyomása megfékezi a támadókat. Mint kiderült, alaptalanul bíztak az ENSZ diplomáciai, valamint a Szabad Európa Rádió híradásai alapján terjesztett katonai segítségében. A minden támadásra harcokosi tüzzel reagáló szovjetek megtörték a lakosság ellenállóerejét, így egyre gyengült a támogató kapcsolat a fegyveresek és a lakosok között.

November 5-én a fővárosban harcoló szovjet erőket újabb alakulatokkal erősítették meg. Ekkor indult meg többek között a Corvin-köz ellen indított összpontosított támadás, melynek ellenállását csak 6-ra tudták megtörni. Budapesten legtovább Csepel tartotta magát, az egyre nyomasztóbb túlerő végül november 11-én törte meg lakóit.

Vidéken a Forradalmi Katonatanácsok a harc nélküli megadás mellett döntöttek, így ezt tanácsolták a nemzetőr egységeknek és a katonai alakulatoknak is. A fegyverletétel és a harc felvétele közötti köztes megoldásnak tűnt a fegyveresek kivonása a településekről, mely lehetővé tette a küzdelem későbbi folytatását. Több városból vonultak így ki felfegyverzett fiatalok – sokszor katonatisztek vezetésével – a környező hegyekbe, erdőkbe. Egyes egyetemi városokban a diákok álltak a fegyveres ellenállás élére. Dunapentelén és Veszprémben komoly fegyveres küzdelemre került sor, s például a „mecseki láthatatlanok” megmaradt része csupán november 19-én döntött a harc feladása mellett.

Mivel a támadás előtt mindenki a november 5-i, hétfői békés munkakezdésre készült, megyénkben sem zajlottak komoly védelmi munkálatok. A térségben maradt katonai erő szerény volt, a kb. 700 nemzetőr pedig nem volt megfelelően felszerelve a szovjet gépesített erőkkel szembeni harcra.

November 4-én a Szovjet Hadsereg 27. gépesített hadosztálya Komárom-Dunaalmás irányából érkezve jelentős páncélos erőkkel körülfárta a tatabányai laktanyákat, azonban Tatabányára, Oroszlányba és a megye északi részébe be sem tette lábát. A megszálló csapatok sehol nem kerültek szembe fegyveres ellenállással. A szovjet megszállás hírére a nemzetőrség elhagyta Oroszlányt, és a környező erdőkbe vonult, a rendőrség pedig visszatért elhagyott épületébe. A tatabányai pártbizottság Oroszlányba érkezett képviselője a bányász rádión keresztül is felszólított a fegyverek begyűjtésére, annak azonnali megkezdése esetén büntetlenséget ígért. Legfőbb érve az volt, hogy „szovjet csapatok közelednek a város felé”.

November 5-én Oroszlányban is megalakult az MSZMP, melynek Ideiglenes Városi Bizottsága az esti órákban tárgyalást kezdett a Forradalmi Bizottsággal. Ugyanekkor először egy 2, majd egy 3 tagú csoport jelent meg a rendőrség épületénél, hogy a városi helyzetről tájékozódjanak. Két órával később visszatértek az erdőbe reggel visszahúzódtak nemzetőrök, körbefogták a rendőrség épületét, majd felszólították a bent lévőket az objektum elhagyására, mely meg is történt.

A következő napokban feszült volt a hangulat a városban. A vezetők már tudták, hogy november 5-én bevonultak a szovjetek Tatabányára. Egy visszaemlékezés szerint november 7-e táján már a város környékén voltak magyar és szovjet csapatok. A nemzetőrök ezért végleg elhagyták a várost, és a karhatalmat 8-án újra átvette a rendőrség, melyet a baji laktanya önkéntes tiszti csoportja egészített ki. Végül november 9-én vonultak be a szovjet csapatok a már előkészített Oroszlányba, akik ellenállás nélkül foglalhatták el a várost. A még itt-

tartózkodó nemzetőröket lefegyverezték, a fegyvereket begyűjtötték. Ugyanezen a napon megkezdte működését az MSZMP újjáalakult intézőbizottsága, mely feltételezte, hogy nagyszámú fegyvert nem szolgáltatnak be, így az állandó házkutatások még 1957 januárjában is folytatódtak.

Egy rendőrségi jelentés szerint november 11-én(!) – a jelentés írói szerint feltételezett, egykori köztörvényes elítéltek – támadást intéztek az oroszlanlyi rendőrkapitányság ellen. Egy rendőr ekkor szerzett sebesülésébe halt bele 27-én. Ez későbbi jelentés szerint ekkor ketten haltak meg, hárman pedig megsérültek. Eddigi tudásunk szerint ez volt az utolsó fegyveres összecsapás a városban.

A szovjet csapatok azonban csak a fegyveres ellenállást tudták letörni, a politikai küzdelem folytatódott. A Forradalmi Tanácsok és Munkástanácsok helyükön maradtak. Az oroszlanlyi munkástanácsok hatalommal szembeni legfőbb fegyvere a sztrájk volt, annak ellenére, hogy az országnak egyre inkább szüksége volt a szénre. Ez a meghasonlott állapot jellemezte a munkástanácsok rövid életét. Idővel egyre világosabb lett, hogy a forradalom összes célját nem lehet elérni, az viszont nem tűnt lehetetlennek, hogy valamilyen modus vivendi-t lehet találni a szovjetekkel.

November 13-án megalakult térségünk egyik legfontosabb forradalmi szerve, a Tatabányai Szénbányászati Tröszt (ideiglenes) Központi Munkástanácsa (TKMT), melyben az oroszlanlyi üzemek munkástanácsainak küldöttei is helyet foglaltak. A végleges TKMT 19-én alakult meg, s mivel több követelésének teljesítésére ígéretet kapott, a testület a november 24-i munkafelvétel mellett döntött. November végén az elégedetlenség és a karhatalmi túlkapasok újabb munkabeszüntetéseket eredményeztek, végül a TKMT nyomására november 30-án maga Kádár János érkezett Tatabányára, ahol mintegy 100-120 képviselővel tárgyalt. A tárgyalás lényegében eredménytelenül zárult. Eredményként csupán egy kormányhatározat intézkedett a bányászok kiemelt bérének biztosításáról, melyben azok 30-35%-os emeléséről volt szó.

December elejétől ismét utcára vonultak a tüntető tömegek. December 4-én gyászruhás lányok és asszonyok tartottak csendes megemlékezést a szovjet bevonulás ellen tiltakozva a budapesti Hősök terén. A kivezényelt katonák és karhatalmisták tehetetlenek voltak ellenük. Másnap már a főváros több pontján tiltakoztak hasonlóan az asszonyok. December 6-ra ellentüntetést szerveztek a Kádár-kormány mellett, melyen a kialakult verekedést sortűz követte, több halálos áldozattal. Ez mintegy jeladás volt a vidéki sortűzekre: a következő napok tüntetőire már löttek. Bemutatkozott tehát az új rezsím karhatalma.

December 5-én Oroszlanlyban már két műszakban folyt a termelés, bár a munkásszállítás akadozott, s a megjelenő bányászok nagy része még nem dolgozott teljes erővel. A meginduló tömeges fővárosi letartóztatási hullám (mely bányamérnököket is érintett) tiltakozást szült a megyében, s december 6-án Oroszlanlyban is sztrájkot szerveztek. Az egyre kritikusabb helyzetet látva, a bányamérnökök szabadon bocsátása után a TKMT itteni tagjai munkára szólító felhívást tettek közzé, s felszólítottak a tüntetéstől és csoportosulástól való tartózkodásra, a tatabányai példát látva, a véres összetűzések elkerülése végett. Emellett a munka 10-i felvételére szólítottak fel, melyet indokolt a bányák ekkorra már leromlott állapota, és a szénellátás kérdése. Az ezt követő napokban kitermelt minimális szenet szénjárandóságként osztották szét. A munkástanács csupán a kórház, az erőmű és az iskolák ellátására engedte felhasználni a napi 40-50 vagon termelvényt.

Végül december 13-án vette kezdetét egy új korszak: megyszerte megindult a közlekedés, és újult erővel indult be az agitáció. December 20-án még az üzemi munkástanácsok akarata győzött a párt munkahelyi működésének kérdésében. A munkástanácsok elnökei egy kivétellel

elleneztek az MSZMP üzemi jelenlétét, ezért a párt úgy döntött, hogy később kezdi szervezését a bányáknál. 23-án Apró Antal tartott Oroszlányban pártaktíva nagygyűlést közel 500 bányász részvételével, ahol természetesen a széntermelés fokozása volt a legfőbb téma.

Ezekben a napokban körvonalazódott egy másik jelentős, hetek óta napirenden lévő döntés: az oroszlányi szénmedence kijárta, hogy különválhasson a tatabányai trösztől. A leválást az oroszlányi forradalmi vezetők is kívánták. Az itteni bányákat így 1957. január 1-jével leválasztották a Tatabányai Szénbányákról, önálló vállalatot alapítva. Az újonnan hatalomra jutott kormány tehát megnyerte első csatáját Oroszlányban, ugyanis az önállósult vállalat kecsegtető kilátást tudott mutatni azoknak, akik úgymond „beálltak a sorba”. Így pedig a város attól a gazdasági szervezettől függött, melynek fejlődését, várossá alakulását köszönhette. A további fejlesztést ugyanis a vállalatvezetés szabta meg. A bányavállalat pedig rájött, hogy a városépítés látványosabb lehetőségeket kínál a lakosság előtt az új rendszer előnyeinek bizonyítására, mint a termelés. Mindezek ellenére a lakók hangulata, a politikai légkör csak nehezen tisztult, a megtorlások folyamatosan borzolták a kedélyeket.

1956-57 fordulójától a megyei szénbányáknak óriási hátrányt kellett ledolgozniuk. A drasztikusan visszaesett munkáslétszám hátráltatta a termelés újbóli felfuttatását, továbbá a korábbi termelés-hajszolás miatt elhanyagolt bányatérsegek rendbehozatala, biztonságossá tétele is jelentős ráfordításokat igényelt. Az egykori rabtábor is megtelt, immár munkásszálló funkcióval. A munkaerőre szükség volt, de az érkezőket teljes bizalmatlanság vette körül, ráadásul a munkahelyi pártszervek javaslatára ők bármikor „begyűjthetők” voltak.

1957-tel megyénkben is megkezdődött a tömeges bosszúállás, a megtorló akciók a megyei pártbizottság közvetlen irányításával folytak. Megyénkben 1957. november 30-ig 372 személy ellen emelt vádat az ügyészség államellenes bűncselekményekért. 6 főre mondtak ki halálos ítéletet, 102 személlyel szemben megszüntették az eljárást, 216 személyt internáltak. Az 1957-58-as megtorló perek során több oroszlányi munkásvezetőt elítéltek, de a bosszúállás a munkahelyeken is folytatódott fegyelmi eljárások keretében, melyek lefolytatása során a túlkapások sem lehettek egyedi esetek. A bírósági perek, fegyelmi ügyek 1958-ban jórészt lezárultak, ekkortól az állambiztonsági szervek vették át a stafétát. Az ügynökjelentések beszámoltak minden eseményről; a vajúrokat, közép- és felsővezetőket egyaránt figyelték, különösen árgus szemekkel pedig a forradalomban aktívan résztvevő „osztályidegen, deklasszált” személyeket – még ha el nem is ítélték őket. Ahogy fogalmaztak: „*az ellenséges kategóriákba tartozó személyek aknamunkájának*” számtalan megnyilvánulási formája volt, mint például az összejárás, beszélgetés. Ezek az emberek szerintük „*a harmadik világháború kirobbanását várták, és bíztak a rendszer változásában*”. Az 1956-ban szerepet vállalók életét tehát még hosszú évekig nyomon kísérte és megkeserítette az állambiztonsági szolgálat. A börtönviseltek és a fegyelmi büntetésben részesültek a jogszabályi hátrányokon túl sokszor évekig nem kaptak fizetésemelést, minden előmeneteli lehetőséget megtagadtak tőlük. Ugyanakkor a sokhetes kitartó bányászstrájk gazdasági és szociális értelemben eredményeket és vívmányokat hozott. Az 1980-as évek közepéig a kormányzat kiemelt figyelmet fordított a szénbányászatnak és az ágazat dolgozóinak. A bányavidékek különleges áruellátásával, kedvezőbb lakásellátottság megteremtésével, magas jövedelmekkel biztosították a kivételezett helyzetet, melyet fenn is tartottak, amíg az ország gazdasági helyzete ezt megengedte.

Összességében az 1956. évi magyarországi harcok következtében mintegy 2 500 fő halt meg és mintegy 20 000 fő megsebesült. Körülbelül 200 000 magyar állampolgár hagyta el hazáját. A bányászok a forradalom napjaiban, majd az azt követő hetekben hangot adtak követeléseiknek, nyilvánosan megfogalmazták azokat, így Magyarország közös céljain túl saját céljaikért is harcoltak. A szabadságért, az emberhez méltó munka- és életkörülményekért kivégzettek életével, börtönbe zártak és internáltak szabadságával fizettek. Emlékezzünk rájuk méltóképpen!

Források:

- Barakka Gábor: Rabszabotók Oroszlányban 1951–1956. Oroszlány Város Önkormányzata. Oroszlány, 2003.
- Germuska Pál: Komárom megye bányászai az 1956-os forradalomban. In: Bányászok és bányászvárosok forradalma, 1956. Szerk.: Bircher Erzsébet – Schuller Balázs. Sopron, 2006. p. 73–115. (Központi Bányászati Múzeum Közleményei 5.)
- Haraszi Mihály: Fejezetek Oroszlány történetéből. In: Fejezetek Oroszlány történetéből. Szerk.: T. Sárny Szabó Éva. Oroszlány, 1994. p. 9–133.
- Számvéber Norbert: A sarló és a kalapács között. Magyarországi harcok 1944–1945, 1956. Duna International. Budapest, 2013.